

SOTSIAL PSIXOLOGIYADA KATTA GURUHLARNING O'RGANILISHINING AHAMIYATI

Kobilov Uchkun Ulmasovich

Mudofa vazirligi ofitseri

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada sotsial psixologiyada katta guruhlarning o'rganilishining ahamiyati bayon etilgan. Psixologik bilimlar juda uzoq o'tmish tarixga ega bo'lsada, lekin u fan sifatida falsafadan XIX asrga kelib ajralib chiqqan. Psixologiyani alohida fan sifatida ajralib chiqishga o'sha davrda kishilik jamiyatida yuz berayotgan ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy o'zgarishlari yoritilib berilgan.

***Kalit so'zlar:** Sotsial, psixologiya, katta guruhlar, psixologik bilimlar, shaxs, psixologik holatlar, Shaxsning ijtimoiy-psixologik xarakteristikasi.*

ABSTRACT

This article describes the importance of studying large groups in social psychology. Although psychological knowledge has a very long past history, it was separated from philosophy as a science in the 19th century. The social, economic, and political changes that took place in the human society at that time were highlighted for the separation of psychology as a separate science.

***Key words:** Social, psychology, large groups, psychological knowledge, person, psychological conditions, Social-psychological characteristics of the person.*

KIRISH

Buguni kunda shaxs o'zining kimligini anglashga intilishdan, o'z ruhiy dunyosini va o'zgarlar ruhiyatini bilish istagi paydo bo'lishdan, tabiat va jamiyat hodisalarini tushunishga ehtiyoj sezishdan, o'tmish, hozirgi zamon, kelajak haqida mulohaza yuritishdan e'tiboran psixologiya fan sifatida rivojlana boshladi. Psixologik bilimlar juda uzoq o'tmish tarixga ega bo'lsa-da, lekin u fan sifatida falsafadan XIX asrga kelib ajralib chiqdi. Psixologiyani alohida fan sifatida ajralib chiqishga o'sha davrda kishilik jamiyatida yuz berayotgan ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy o'zgarishlar sabab bo'ldi, chunki bular ijtimoiy zaruriyatning taqozosi edi. Psixologik holatlarni tadqiq qilish, ya'ni psixika mohiyatini tushunish maqsadida o'sha davrda eksperimental ilmiy psixologik laboratoriyalar vujudga kela boshladi. Etimologik jihatdan "guruh" ikkita ildizga qaytadi: "tugun" va "aylana". XVII asrda guruh atamasi (italyancha groppo, gruppo dan) rassomlar va haykaltaroshlar tomonidan tasviriy materialni tartibga solish usulini belgilashda ishlatilgan bo'lib, unda ko'rinadigan birlikni tashkil etuvchi figuralar yaxlit badiiy tassurot qoldiradi. XVIII

asrda. bu so'z ma'lum miqdordagi bir hil jonsiz narsalarni birlashtirish imkoniyatining ko'rsatkichi sifatida keng tarqalgan bo'lib, a'zolari ularni ajratib turadigan ba'zi umumiy xususiyatlarga ega bo'lgan haqiqiy inson jamoalarini nomlash uchun ishlatila boshlanadi. Biroq "guruh" so'zi bilan belgilangan hodisa keng va ongli ilmiy va psixologik qiziqish mavzusiga aylanganigacha qadar butun bir asr o'tdi. Ijtimoiy guruhning psixologik kashfiyoti inson munosabatlarining maxsus haqiqati sifatida 19-asrning ikkinchi yarmida sodir bo'ldi, psixologik va sotsiologik bilimlarning yangi "tantanali" bo'limi - ijtimoiy psixologiyani rivojlantirish uchun hal qiluvchi stimul bo'lib xizmat qildi. Aynan o'sha paytda K. D. Kavelin, P. L. Lavrov, N. K. Mixaylovskiy, H. Rossiyada N. Nadejdin, G. V. Plexanov, A. A. Potebnya va boshqalar, Germaniyada V. Vundt, G. Simmel, F. Tennis, D. S. Mill va G. Spenser Angliyada, S. Siegele Italiyada, 3. Dyurkheim, G. Le Bon va G. Tarde Frantsiyada, F. Gidzings, 4. Cooley, E. Ross, A. Small, W. Thomas va AQShda L. Uord o'z davridagi ijtimoiy-tarixiy jarayonlarni (davlatlarning shakllanishi, inqiloblar, urushlar, sanoatlashtirish, urbanizatsiya, aholining ijtimoiy va kasbiy harakatchanligining oshishi va boshqalar) tushunishga harakat qilib, tahlilga o'tdi. Asosan spekulativ - bu xalqning, jamiyatning, ommaning, olomonning, jamoatchilikning psixologik xususiyatlaridan kelib chiqib, bu tarixni borishini yirik ijtimoiy jamoalar psixologiyasi belgilaydi, deb hisoblaydi. Shaxsning ijtimoiy-psixologik xarakteristikasi Shaxs tushunchasi. Jamiyat va shaxsning o'zaro munosabati. Shaxs faolligi. Shaxsning guruhdagi o'rni, kommunikativ, perseptiv va interaktiv ta'sirlar tizimidagi o'rni muammosi. Shaxs va uning ijtimoiy psixologik xususiyatlari. Ijtimoiy-psixologik tahlilda differensial psixologik ma'lumotlarga e'tibor qaratish. Shaxs tiplari va ularning psixologik xarakteristikasi. Shaxsning kommunikativ xususiyatlari. Shaxsning kognitiv murakkabligi va kognitiv stili muammosi. Shaxs va o'zaro ta'sir muammosi. Shaxsni birgalikdagi harakatlarga tayyorgarligi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

XIX asrning oxiriga kelib. "milliy xarakter", "milliy ong (o'z-o'zini anglash)", "ijtimoiy tafakkur", "mentalitet", "jamoaviy vakolatxonalar" kabi tushunchalar ijtimoiy psixologiyaning kontseptual apparatiga qat'iy kirib keldi. G.M. Andreevaning fikriga ko'ra, ijtimoiy psixologiya uchun ko'p odamlarning oddiy bayonoti yoki hatto uning ichida qandaydir munosabatlarning mavjudligi yetarli emasligini ta'kidlash muhimdir. Shaxs mansub bo'lgan guruhlarining mazmunli xususiyatlari, muayyan ijtimoiy guruhning shaxsiga ta'sirining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash alohida qiziqish uyg'otadi. Guruhni ijtimoiy faoliyat subyekti sifatida taklif qilingan talqiniga asoslanib, biz uning guruhga xos psixologik xususiyatlari sifatida belgilanadigan ba'zi bir (faoliyat subyekti sifatida)

xususiyatlarini ajratib ko'rsatishimiz mumkin. Uchun guruh psixologik xususiyatlari olimlar murojaat guruh manfaatlarini, guruh ehtiyojlarini, guruh normalari, guruh qadriyatlar, guruh fikriga, guruh maqsadlari. Konkret faoliyat odamlarning tabiiy ehtiyojlari asosida tashkil bo'ladigan bunday tabiiy guruhlarning o'zi kishilarning soniga karab katta kichik guruhlarga bo'linadi. Katta guruhlari uni tashkil etuvchilarning maqsadlari fazoviy joylashishlari, psixologik xususiyatlariga qarab, uyushgan va uyushmagan turlarga kichiklari esa o'z navbatida endi shakllanaetgan diffo'z hamda taraqqiyotning yuksak pogonasida kutarila olgan jamoa turlariga bo'linadi. Guruhlarning ijtimoiy psixologiya uchun ayniksa muxim hisoblangai turlariga ta'rif berish va ularning psixologik qonuniyatlarini o'rganishni maqsad kilib kuygan holda, bevosita katta guruhlarning ijtimoiy psixologik qonuniyatlarini o'rganishga utamiz. Katta guruhlari psixologiyasiga xos xususiyatlar va ularni ilmiy tadqiq qilish printsiplari.

Katta guruhlari kishilarning shunday birlashmalariki, undagi odamlar soni avvalo ko'pchilikni tashkil etib, ma'lum sinfiy, ilmiy, irkiy, professional belgilar ularning shu guruhga mansubligini ta'minlaydi. Katta guruhlarni tashkil etuvchilar ko'p sonli bo'lganligi va ular hulq-atvorini belgilovchi mexanizmlarning o'ziga xosligi tufayli bo'lsa kerak, ijtimoiy psixologiyada olimlar ko'pincha kichik guruhlarda ish olib borishini afzal kuradilar. Lekin katta kishilar uyushmasining psixologiyasini bilish juda katta tarbiyaviy va siyosiy mafkuraviy ahamiyatiga ega. Bu sohadagi tadqiqotlarning kamligi bir tomondan, aytib utilganidek, ko'pchilikni kamrab olishda qiyinchiliklar bo'lsa, ikkinchi tomondan, katta guruhlari psixologiyasini o'rganishga karatilgan metodik ishlar zaxirasining kamligidir. Masalan, ishchilar yoki zielilar sinfi psixologiyasi o'rganilishi kerak, deylik. Avvalo usha ishchilarning soni ko'p, qolaversa, ishchilarning o'zi turli ishlab chikarish sharoitlarida ishlaetgan, turli iklim sharoitlarida yashayotgan turli millatga mansub kishilardir. Ularning barchasini kamrab oladigan yagona ishonchli metodikani topish masalasi tadqiqotchi oldiga juda jiddiy muammolarni quyadi. Shuning uchuk ham xar bir katta guruhga taallukli bo'lgan asosiy etakchi sifatni topish va shu asosda uning psixologiyasini o'rganish xozircha ijtimoiy psixologiyadagi asosiy metodologik yo'llanma bo'lib kelmoqda.

Bugungi kunda "Ijtimoiy psixologiya, etnopsixologiya" (psixologiya fanlari) dastur yoshlarning olam, jamiyat va insonning o'rganishi psixologik bilimlarga zaruratning mavjudligi; ularning dunyoqarashini boyitish va rivojlantirishda psixologik qonuniyatlarni o'rganish ehtiyojining mavjudligi; inson psixologiyasining umumiy psixologik qonuniyatlarini, shaxs va voqelik, shaxs va jamiyat, shaxs va predmetlar olami orasidagi munosabat, voqelikni anglashi, olamni psixologik tahlili,

psixologik hodisalarning kechishi, psixologiyaning tarixiy va nazariy rolini jamiyatda olib borilayotgan ishlar orqali amalga oshirishga qaratilganligini harakterlaydi. Jamiyat va insonni o'rganishning shaxs va voqelik, shaxs va jamiyat, shaxs va predmetlar olami orasidagi munosabat, voqelikni anglash, olamni psixologik tahlili, psixologik hodisalarning kechishi, psixologiyaning tarixiy va nazariy rolini jamiyatda olib borilayotgan ishlar orqali amalga oshirishga qaratilganligi bilan harakterlanadi. Ilmiy bilimlar tizimida sotsial psixologiyaning tutgan o'rni. Predmeti haqida qarashlar. Sotsial psixologiya metodini tushunish umumiy psixologiya va sotsiologiya predmetini tushunishga bog'liqligi. Psixologiya va sotsiologik adabiyotlarda sotsial psixologiya predmetini birdek tushunish yo'qligi. Sotsial psixologiya predmetiga nisbatan mavjud uch nuqtai nazar. Odamlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir va muomala. Ijtimoiy psixologiya qonuniyatlari. Ijtimoiy munosabatlar va shaxslararo munosabatlar tizimida muomalaning o'rni. Odamlar o'rtasidagi kommunikativ jarayonning xususiyati: informatsiyaning harakatlanishi davomida boyishi va rivojlanishi. Shaxslararo idrokning emotsional tomoni, shaxslararo atraksiya ko'rinishi, simpatiya, antipatiyaning turli ko'rinishlarini ochib beradi. Muomala jarayonida o'zaro ta'sir mexanizmlari, odamlar amaliy faoliyati va muomala jarayonida o'zaro ta'sir metodlari va usullarining ahamiyati. O'zaro ta'sir psixologiyasining etnik tomonlarini ishlab chiqishni o'z ichiga oladi, shuningdek, shaxslararo idrok aniqligini oshirishdagi amaliy vositalarni qo'llash, ijtimoiy psixologik trening o'tkazish va uning samaradorligini aniqlash kabi jihatlarni yoritishdan iborat. Sotsial psixologik g'oyalar shakllanishi tarixi Ijtimoiy falsafiy va sotsiologik ta'limotlarda ijtimoiy-psixologik g'oyalarni rivojlantirishi. Sotsial psixologiyani mustaqil fan bo'lib ajralib chiqishida ijtimoiy, ilmiy va ideologik nazariyalarni yaratish bo'yicha birinchi harakatlar. "Xalqlar psixologiyasi" uni tarixiy sabablari va vazifalari, Lasarus, Shteyntal tomonidan uni programmasi shakllanishi. "Xalqlar psixologiyasi" ga Vilgelm Vundtni maxsus yondashuvi. Omma va olomon psixologiyasi. Tard ishlarida uch manbalarni va uch tugallanishni "Ijtimoiy harakat instinkti nazariyasi" (Mak Daugall). Sotsial psixologiyani chet eldagi hozirgi vaqtda mavjud bo'lgan asosiy nazariy konsepsiyasi. Yevropa sotsial psixologiyasida katta guruhlar va ommaning ijtimoiy jarayonlarini tahlil qilishga qiziqishning uyg'onishi.

Qolaversa, katta guruhlar jamiyatning tarixiy taraqqiyoti mobaynida shakllangan guruhlar bo'lgani uchun ham har qanday guruhni o'rganishdan oldin, xoh bu sinflar bo'lsin, xoh millatlar yoki xalqlar psixologiyasi bo'lsin, uning xayot tarzi, unga xos bo'lgan odatlar, udumlar, an'analar o'rganiladi. Ijtimoiy psixologik ma'noda, xayot tarznni o'rganish deganda, u yoki bu guruhga ta'alluqli bo'lgan kishilar o'rtasida amalga oshiriladigan muloqot tiplari, o'zaro munosabatlarda ustun bo'lgan psixologik

omillar, qiziqishlar, qadriyatlar, ehtiyojlar va boshqalar nazarda tutiladi. Ana shularning umumiyliги tufayli har bir shaxsda, ya'ni u yoki bu katta guruhga mansub bo'lgan shaxsda tipik xislatlar shakllanadi. Masalan, 90 yillarning yoshlariga xos bo'lgan tipik sifatlar ana shular o'rtasida keng tarqalgan urf-odatlar, moda, so'zlashish xususiyatlari, qadriyatlar, qiziqishlar va hokazolar tufayli shakllanadi. Shuning uchun ham 20 yoshli kishining psixologiyasini tuliq ravishda o'rganish uchun undagi bilish jarayonlarining o'ziga xosligi, shaxsi, xarakteri va individual psixologik xususiyatlaridan tashqari, yana unga o'xshash yoshlarda ustun bo'lgan psixologik xislatlarining qanchalik namoyon bo'lishini, u mansub bo'lgan va asosan vaqtini o'tkazadigan guruhlar psixologiyasini, milliy sifatlarini ham nazarda tutish va ularni o'rganish zarur. Bu degani, har bir shaxs ongida uning yakka, alohida orttirgan shaxsiy tajribasiga aloqador psixologik tizimlardan tashqari, uning qaysi millat, elat sinfi mansubligi singdirilgan psixologik tizimlar ham mavjuddir va uni ilmiy tadqiqotchi inkor etmasligi kerak.

REFERENCES

1. Андреева Г. М. Социальная психология. – Москва. 2008.
2. Ғозиев Э. Ғ. Ижтимоий психология. – Тошкент. 2010.
3. Кузмин Е.С. Основы социальной психологии. – Москва. ЛГУ 2001.
4. Парнин В.Д. Основы социально-психологической теории. – Москва. 2001.
5. Каримова В.М. Социал психология. – Фарғона. 2002.
6. Петровский А.В. Социальная психология. – Москва. 2003.
7. Введение в практическую социальную психологию / Под ред. Ю. Жукова, Л. Петровской, О. Соловевой. – Москва. 1996.
8. Лебедева Н.М. Введение в этническую и кросс-культурную психологию. – Москва. 1998.
9. Майерс Д. Социальная психология. – Санкт Петербург. 1997.
10. Шибутани Т. Социальная психология. Ростов на Дону, 1998.